

Pokój jako możliwość, konieczność i powinność – przesłanie św. Jana Pawła II

Ks. Tadeusz Zadykowicz¹

Pontyfikat św. Jana Pawła II przypadł na dwie ostatnie dekady udręczonego wojnami wieku XX i naznaczony wieloma konfliktami zbrojnymi początek trzeciego tysiąclecia. W obliczu wielkich dramatów ludzkości związanych z wojną Papież Polak okazał się świadkiem, nauczycielem i pasterzem, którego zaangażowanie na rzecz pokoju przyjęło dwie zasadnicze formy: nauczania oraz konkretnych inicjatyw mających na celu budowanie pokoju i zapobieganie konfliktom.

Nie ulega wątpliwości, że zarówno w swoim nauczaniu, jak i działaniu Jan Paweł II szedł śladami swoich wielkich poprzedników, zwłaszcza papieży tragicznego wieku XX – epoki naznaczonej dwoma konfliktami o zasięgu światowym – którzy wytyczyli drogę postępowania ludzkości ku nowej erze pokoju². Papież Polak często powoływał się na to nauczanie i na wskazane w nim zasady pokojowego współżycia narodów, ale jednocześnie rozwijał je, uzupełniając o nowe akcenty, dzięki czemu orędzie chrześcijańskie stało się lepiej dostosowane do różnych sytuacji lokalnych³.

¹ Ks. dr hab. Tadeusz Zadykowicz, prof. KUL, adiunkt Katedry Teologii Moralnej Fundamentalnej i Ekumenicznej KUL.

² Chodzi głównie o nauczanie Benedykta XV, Piusa XII, Jana XXIII i Pawła VI, które znalazło swoistą syntezę w encyklice *Pacem in terris* św. Jana XXIII oraz w *Konstytucji duszpasterskiej Gaudium et spes* Soboru Watykańskiego II (a zwłaszcza w rozdziale 5 części II, zatytułowanym *Popieranie pokoju i rozwijanie wspólnoty narodów*, p. 77-90).

³ Obowiązywalności zasad wskazanych w *Pacem in terris* Jan Paweł II

Wkład św. Jana Pawła II w budowanie pokoju na świecie, jako jedna z największych zasług tego pontyfikatu, został już uznany przez wielu historyków. Doczekał się także wielu opracowań. Warto jednak nieustannie do tego nauczania wracać, gdyż zawarte w nim zasady ciągle czekają na wprowadzenie w życie. Wydaje się, że całe pokojowe przesłanie Papieża Polaka oraz jego konkretne działania na rzecz pokoju można zamknąć w trzech stwierdzeniach: pokój jest możliwy, pokój jest konieczny, pokój jest obowiązkiem.

Ogólna charakterystyka zaangażowania Jana Pawła II na rzecz pokoju

Nie ulega wątpliwości, że na nauczanie św. Jana Pawła II o pokoju duży wpływ wywarło jego własne doświadczenie wojny oraz świata podzielonego na różne strefy wpływów. Z tego doświadczenia rodziła się nie tylko tęsknota za pokojem, ale także przeświadczenie o jego konieczności i wiara w możliwość jego zaprowadzenia. Skoro zaś pokój jest możliwy i konieczny, to – jak podkreślał Papież – jest on także obowiązkiem i istnieje powszechna powinność zaangażowania na jego rzecz⁴.

Pokojowa doktryna Jana Pawła II została zawarta głównie w orędziach wydawanych corocznie na dzień 1 stycznia. Kontynuując zwyczaj obchodów Światowego Dnia Pokoju rozpoczęty przez Pawła VI, opublikował on łącznie 27 takich orędzi, w których nie tylko przypominał o obowiązku budowania pokoju i konieczności umacniania go, ale określał również jego fundamenty, na których ma się on opierać, i drogi, które do niego prowadzą. Każde z nich zawierało określoną w tytule przewodnią myśl, pomagającą zrozumieć warunki powszechnego pokoju⁵. Bodaj najszer-

---

poświęcił całe swoje orędzie na Światowy Dzień Pokoju 2003 roku, zatytułowane *Pacem in terris – nieustanne zobowiązanie*.

⁴ Orędzie na 37. Światowy Dzień Pokoju *Zawsze aktualne zadanie: Wychowywać do pokoju* (2004).

⁵ Orędzie na 12. Światowy Dzień Pokoju *Osiągniemy pokój – wychowując do pokoju* (1979); Orędzie na 13. Światowy Dzień Pokoju *Prawda siłą pokoju* (1980); Orędzie na 14. Światowy Dzień Pokoju *Chcesz słu-*

szym echem odbiło się orędzie z 2002 roku, które dotyczyło bezpośrednio dramatycznej sytuacji po zamachach terrorystycznych w USA, oraz z roku 2003, które można uznać za swoistą syntezę wszystkich pozostałych.

Ważną częścią nauczania Jana Pawła II na temat pokoju są również jego przemówienia do korpusu dyplomatycznego akredytowanego przy Stolicy Apostolskiej. Zwykle na początku każdego roku, spotykając się z ambasadorami, Papież przedstawiał główne kierunki działania służącego umacnianiu pokojowego współistnienia między narodami. W przemówieniach tych wyrażał swoje pragnienie

---

żyć sprawie pokoju – szanuj wolność (1981); Orędzie na 15. Światowy Dzień Pokoju Pokój dar Boga – powierzony ludziom (1982); Orędzie na 16. Światowy Dzień Pokoju Dialog na rzecz pokoju – wyzwaniem dla naszych czasów (1983); Orędzie na 17. Światowy Dzień Pokoju Pokój rodzi się z serca nowego (1984); Orędzie na 18. Światowy Dzień Pokoju Pokój i młodzi idą razem (1985); Orędzie na 19. Światowy Dzień Pokoju Pokój jest wartością, która nie zna podziałów na Północ – Południe, Wschód – Zachód: Jest tylko jeden pokój (1986); Orędzie na 20. Światowy Dzień Pokoju Rozwój i solidarność: dwie drogi wiodące do pokoju (1987); Orędzie na 21. Światowy Dzień Pokoju Wolność religijna warunkiem pokojowego współżycia (1988); Orędzie na 22. Światowy Dzień Pokoju Poszanowanie mniejszości warunkiem pokoju (1989); Orędzie na 23. Światowy Dzień Pokoju Pokój z Bogiem Stwórcą, pokój z całym stworzeniem (1990); Orędzie na 24. Światowy Dzień Pokoju Poszanowanie sumienia każdego człowieka warunkiem pokoju (1991); Orędzie na 25. Światowy Dzień Pokoju Wierzący zjednoczeni w budowaniu pokoju (1992); Orędzie na 26. Światowy Dzień Pokoju Jeśli pragniesz pokoju, wyjdź naprzeciw ubogim (1993); Orędzie na 27. Światowy Dzień Pokoju Rodzina źródłem pokoju dla ludzkości (1994); Orędzie na 28. Światowy Dzień Pokoju Kobieta wychowawczynią do życia w pokoju (1995); Orędzie na 29. Światowy Dzień Pokoju Zapewnijmy dzieciom przyszłość w pokoju (1996); Orędzie na 30. Światowy Dzień Pokoju Przebac, a zaznasz pokoju (1997); Orędzie na 31. Światowy Dzień Pokoju Sprawiedliwość każdego człowieka – źródłem pokoju dla wszystkich (1998); Orędzie na 32. Światowy Dzień Pokoju Poszanowanie praw człowieka warunkiem prawdziwego pokoju (1999); Orędzie na 33. Światowy Dzień Pokoju Na ziemi pokój ludziom, których Bóg miłuje (2000); Orędzie na 34. Światowy Dzień Pokoju Dialog między kulturami drogą do cywilizacji miłości i pokoju (2001); Orędzie na 35. Światowy Dzień Pokoju Nie ma pokoju bez sprawiedliwości, nie ma sprawiedliwości bez przebaczenia (2002); Orędzie na 36. Światowy Dzień Pokoju Pacem in terris – nieustanne zobowiązanie (2003); Zawsze aktualne zadanie: Wychowywać do pokoju (2004); Orędzie na 38. Światowy Dzień Pokoju Nie daj się zwyciężyć złu, ale zło dobrem zwyciężaj (Rz 12,21) (2005).

wnoszenia wkładu w szerzenie pokoju⁶. Co ciekawe, zwracał się w nich nie tylko do przywódców państw i ich reprezentantów, lecz także do poszczególnych narodów i ludów, podkreślając w ten sposób powszechny obowiązek zaangażowania na rzecz pokoju.

Oprócz orędzi na 1 stycznia Papież poświęcał tematyce pokojowej niekiedy swoje orędzia przeznaczone na inne okazje, czyniąc je sposobnością do przypomnienia stanowiska Kościoła w tej sprawie⁷. Refleksja na ten temat była niekiedy włączona w inne obchody, np. Międzynarodowego Roku Młodości⁸, Międzynarodowego Roku Rodziny⁹, Dnia Środków Społecznego Przekazu, i powiązana z ich tematyką. Niekiedy nauczanie to przyjmowało formę listów. Papież kierował je przy różnych okazjach, np. rocznic wybuchu i zakończenia wojny czy konferencji lub spotkań o tematyce pokojowej¹⁰. Najczęściej stanowiły one jakąś formę apelu, zachęty do działania. Apele takie Jan Paweł II kierował także w związku z realnym widmem wojny lub już trwającym konfliktem, jak to miało miejsce

⁶ Przemówienia te zostały opublikowane przez Papieską Radę *Iustitia et Pax* w książce pt. *Giovanni Paolo II e la famiglia dei popoli*. Libreria Editrice Vaticana 2002.

⁷ *Orędzie na 17. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu Środki społecznego przekazu w służbie pokoju* (1983); *Orędzie na 21. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu Środki społecznego przekazu w służbie sprawiedliwości i pokoju* (1987); *Orędzie na 3. Światowy Dzień Chorego Nasza cywilizacja jest chora na szerzący się egoizm* (1995); *Orędzie na Wielki Post Przebaczenie drogą do pokoju* (2001); *Orędzie na Światowy Dzień Turystyki Turystyka w służbie pokoju i dialogu między cywilizacjami* (2001). Kwestii pokoju poświęcone są także liczne bożonarodzeniowe i wielkanocne orędzia. Zob. *Orędzie wielkanocne Urbi et Orbi Chrystus zmartwychwstał i zmartwychwstała nasza nadzieja* (31.03.2002).

⁸ *Pokój i młodzi idą razem* (1985).

⁹ *Rodzina źródłem pokoju dla ludzkości* (1994); *Zapewnijmy dzieciom przyszłość w pokoju* (1996).

¹⁰ *List do Konferencji Episkopatu Polski na 50-lecie wybuchu II wojny światowej* (26.08.1989); *List apostolski z okazji 50. rocznicy wybuchu II wojny światowej* (27.08.1989); *List do uczestników VI Międzynarodowego Spotkania „Ludzie i Religie” Modlitwa jednoczy nas najskuteczniej* (10.09.1992); *Przesłanie w związku z 50. rocznicą zrzućenia bomby atomowej na Hirosimę i Nagasaki* (5.08.1995); *Przesłanie z okazji 50. rocznicy zakończenia w Europie II wojny światowej* (8.05.1995); *List do przywódców państw i rządów Aby każdy naród żył w pokoju* (24.02.2002).

w Ziemi Świętej, w Afryce Środkowej czy w Iraku. Za pontyfikatu Jana Pawła II było ich zresztą znacznie więcej, np. na Bałkanach¹¹, w Ameryce Łacińskiej (np. między Argentyną i Chile pod koniec 1979), konflikt o Falklandy¹², między Etiopią i Erytreą¹³, wojna w Ruandzie¹⁴, w Libanie¹⁵, w Zatoce Perskiej¹⁶.

Pontyfikat Jana Pawła II to również liczne przedsięwzięcia praktyczne na rzecz pokoju, wśród nich takie, dzięki którym udało się rozwiązać istniejące lub zażegnać narastające konflikty. Papież podejmował je osobiście bądź za pośrednictwem Sekretariatu Stanu i przedstawicielstw Stolicy Apostolskiej na całym świecie. W czasie licznych podróży spotykał się w tym celu z przywódcami państw i rządów, ze światem kultury oraz z przedstawicielami społeczności cywilnej. Wygłaszał przemówienia do parlamentów różnych krajów oraz instytucji międzynarodowych. Szczególne znaczenie pod tym względem miały jego wizyty w siedzibie Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku oraz w różnych instytucjach ONZ: w UNESCO w Paryżu, FAO w Rzymie, w siedzibach międzynarodowych organizacji w Genewie¹⁷. Nie rzadko były to także

¹¹ W okresie od 30 stycznia 1991 do 13 stycznia 1992 r. Ojciec Święty zabierał głos w sprawie kryzysu jugosłowiańskiego (w jego pierwszej fazie) aż 37 razy. Zob. A. Sodano. *Pontyfikat Jana Pawła II w służbie pokoju; Orędzie do Sekretarza Generalnego ONZ w obronie ludności Bośni i Hercegowiny* (1.03.1993); *List do Patriarchy Kościoła Prawosławnego w Serbii w sprawie wojny na Bałkanach* (11.10.1991); *List do arcybiskupa Belgradu* (19.04.1999); *List do biskupów Chorwacji* (10.10.1991); *List do biskupów Bośni i Hercegowiny* (12.11.1992).

¹² Apel taki Papież wystosował w oddzielnych listach do prezydenta Argentyny i premier Wielkiej Brytanii 25 maja 1982 roku.

¹³ *List do przewodniczącego Konferencji Episkopatu Etiopii i Erytrei* (23.05.2000).

¹⁴ *Przesłanie do Kościoła i narodu ruandyjskiego* (9.06.1994).

¹⁵ *List apostolski Ancora una volta do wszystkich biskupów Kościoła katolickiego o sytuacji w Libanie* (7.09.1989).

¹⁶ *Orędzie do Rady Ministrów Spraw Zagranicznych Krajów Członkowskich Wspólnot Europejskich; List do Sekretarza Generalnego ONZ; List do Saddama Husajna; List do Georg'a Busha.*

¹⁷ Podobny charakter miały przemówienia wygłoszone do Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europejskiej w Strasburgu (8.10.1988) czy Komisji Europejskiej i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

przemówienia w zapalnych rejonach świata. Dzięki osobistemu zaangażowaniu udawało się Papieżowi doprowadzić zwaśnione strony do mediacji, a nawet do podpisania umów, które stały się załącznikiem pokoju¹⁸. Dla pokoju Jan Paweł II dokonywał także symbolicznych gestów¹⁹.

Papież głośno potępiał walczących i wzywał do pokoju ludy zaślepione nienawiścią etniczną. Kierował do ludów zamieszanych w konflikty bardzo zdecydowane apele o wyrzeczenie się jej, np. w czasie dokonującego się ludobójstwa w Ruandzie i Burundi. Wołał wtedy: „W imię Chrystusa błagam was: złożcie broń, nie unicestwiajcie ceny odkupienia, otwórzcie serca na pokój, do którego wzywa Zmartwychwstały”²⁰. Jan Paweł II wzywał także wspólnotę międzynarodową, aby pomogła zwaśnionym narodom powrócić na drogę pokojowego współistnienia. Piętnował natomiast wszelką obojętność organizacji międzynarodowych wobec dziejącego się zła. W uroczystość Bożego Narodzenia 1996 roku mówił w orędziu *Urbi et Orbi*: „W samym sercu Afryki, w regionie wielkich jezior, dokonuje się jedna z najokrutniejszych tragedii w dziejach tego młodego kontynentu, podczas gdy społeczność międzynarodowa przygląda się obojętnie. Wiele tysięcy ludzi – a są to nasi bracia i siostry – skazanych jest na tułaczkę, nękaną lękiem, głodem i chorobami; oni nie zaznają niestety radości Bożego Narodzenia. Nikt nie może pozostać obojętnym wobec tej gorszącej sytuacji, którą słowa i obrazy są w stanie oddać tylko w niewielkiej mierze. Rezygnacja z oporu wobec takiej przemocy i niesprawiedliwości byłaby zbyt poważnym wykroczeniem przeciw radości i nadziei, jakie przynosi nam Boże

¹⁸ Przykładem takiego traktatu jest podpisany 18 października 1984 roku w Rzymie traktat o pokoju i przyjaźni między Argentyną i Chile, który zachowuje swą moc do dzisiaj.

¹⁹ Takie gesty towarzyszyły np. wezwaniom Jana Pawła II do pokoju między narodami zamieszkującymi Ziemię Świętą. Były to chociażby odwiedziny miejsc mających wartość symbolu dla obu walczących narodów: palestyńskiego i izraelskiego (obóz uchodźców palestyńskich Deheisheh, Mauzoleum Yad Vashem, Wzgórze Świątynne, tzw. Ściana Płaczu).

²⁰ *Rozważanie przed modlitwą Regina caeli* (10.04.1994).

Narodzenie”. Warto zauważyć, że w tym orędziu wyraźnie wybrzmiewa zachęta do czynnego oporu wobec zła.

Jan Paweł II podejmował także działania, które miały na celu zapobieżenie wojnie (np. w Iraku), a kiedy do niej doszło, starał się doprowadzić do szybkiego zakończenia działań zbrojnych. Papież śledził na bieżąco rozwój wypadków. Z odwagą godną proroków próbował nawet bezpośredniej mediacji, wysyłając swoich osobistych przedstawicieli do zwaśnionych stron²¹. Wzywał przywódców państw, aby rozważyli przed Bogiem i we własnym sumieniu możliwość zażegnania konfliktu i ocalenia najwyższego dobra, jakim jest pokój oparty na sprawiedliwości i prawie międzynarodowym.

Jak już podkreślono, powinność zaangażowania na rzecz pokoju ma zdaniem Jana Pawła II charakter powszechny. Dlatego Papież zapraszał do podejmowania takich inicjatyw najpierw wszystkich chrześcijan. W tym duchu wydawał wspólne deklaracje z przedstawicielami innych Kościołów²². Deklaracje te najczęściej miały formę wspólnego apelu do rządów, organizacji międzynarodowych, przywódców religijnych, a także do wszystkich ludzi dobrej woli²³. Jan Paweł II bowiem, choć uznawał szczególną rolę chrześcijan w dążeniach do pokoju, nie wykluczał wkładu wyznawców innych religii oraz ludzi niewierzących²⁴.

²¹ Tak było np. w czasie narastającego konfliktu między USA i Irakiem. Wówczas Jan Paweł II wysłał kard. Rogera Etchegaraya do Bagdadu i kard. Pio Laghiego do Waszyngtonu, aby wręczyli orędzia pokoju prezydentom Saddamowi Husajnowi i George’owi W. Bushowi.

²² Np. z patriarchą ekumenicznym Konstantynopola Bartłomiejem I (29.06.1995), z katolikiem Karekinem I Sarkissianem (13.12.1996), z patriarchą Teoktystem (8.05.1999), z katolikiem patriarchą Eliaszem II (8.11.1999), z arcybiskupem prawosławnym Aten Chrystodoulossem (5.05.2001).

²³ *Orędzie do Zgromadzenia Ogólnego ONZ* (31.05.1988); *Orędzie do uczestników II Sesji Specjalnej Zgromadzenia Ogólnego ONZ* (7.06.1982).

²⁴ Przykładem takiej inicjatywy jest chociażby modlitwne spotkanie przedstawicieli wyznań chrześcijańskich i innych religii świata w Asyżu. Papież zwykle kierował przesłanie do uczestników spotkań „Ludzie i Religie” odbywających się w Asyżu. Zob. *Przesłanie z okazji 10. rocznicy Światowego Dnia Modlitwy o Pokój w Asyżu Razem umacniać pokój w świecie* (15.10.1996).

Spojrzenie Papieża na kwestię pokoju w świecie było bardzo realistyczne i bezstronne. Świadczy o tym choćby fakt, że Ojciec Święty dostrzegał wielką trudność czy wręcz niemożliwość zachowania tej wartości jedynie w oparciu o ludzkie kalkulacje. Z drugiej jednak strony doceniał wysiłki na rzecz pokoju, zarówno te dawniejsze, jak i współczesne²⁵, oraz sam podejmował różnego rodzaju inicjatywy. W tym kontekście nie dziwi fakt, że kwestię pokoju Jan Paweł II często czynił przedmiotem modlitwy. Taki charakter mają liczne jego homilie i akty zawierzenia²⁶. To zwłaszcza one – choć nie tylko – są swoistą medytacją nad Pismem Świętym i jego przesłaniem na temat pokoju: jego źródeł i zagrożeń.

Punkt wyjścia papieskiej refleksji na temat pokoju: powszechność wojny i powszechność pragnienia pokoju, którego „świat dać nie może”

Punktem wyjścia nauczania Jana Pawła II o pokoju jest z jednej strony powszechność wojny jako środka rozstrzygnięcia sporów między narodami i państwami, a z drugiej powszechność pragnienia pokoju. We współczesnym świecie – jak zauważył Papież – istnieją głębokie konflikty, z których rodzą się spory nie tylko gospodarcze i polityczne, ale również etniczne i kulturowe²⁷. Diagnozując przyczyny i skutki tego stanu rzeczy, stwierdził, że najgłębszym źródłem braku pokoju na świecie

²⁵ *Homilia podczas nabożeństwa czerwcowego* (Toruń, 7.06.1999).

²⁶ *Modlitwa o pokój w kościele greckoprawosławnym w Kunejtrze* (7.05.2001).

²⁷ *Katecheza Duch Święty źródłem prawdziwego pokoju* (29.05.1991) p. 1. Mówiąc o źródłach wojny w Afryce, Papież wskazywał na „[...] szowinizm plemienny, nepotyzm, rasizm, nietolerancję religijną, żądze władzy doprowadzoną do skrajności w reżimach totalitarnych, które bezkarnie depczą prawa i godność człowieka” (Jan Paweł II. *Posynodalna adhortacja apostołska Ecclesia in Africa* (14.09.1995) p. 117). Wśród czynników zewnętrznych, które podsycają tragiczne bratobójcze wojny afrykańskie, dokument *Ecclesia in Africa* wymienia handel bronią: „Ci, którzy podsycają wojny w Afryce przez handel bronią, stają się współwinni odrażających zbrodni przeciw ludzkości” (118).

jest to, że różne systemy polityczne i społeczne odeszły od Chrystusowych zasad²⁸.

Jan Paweł II wyrażał jednak przekonanie, że pokój jest możliwy. Dlatego jest obowiązkiem²⁹. Można powiedzieć, że całe zaangażowanie Papieża Wojtyły jest wyrazem nadziei na wprowadzenie w świecie prawdziwego pokoju. Nie oznacza on jednak braku konfliktów i wojen, ale jest „[...] owocem porządku nadanego społeczeństwu ludzkiemu przez Boskiego jego Założyciela”³⁰. Jest dziełem sprawiedliwości i dlatego wymaga poszanowania praw innych i wypełniania własnych obowiązków przez każdego. Jak uczył już Jan XXIII, istnieje wewnętrzny związek pomiędzy wymaganiami sprawiedliwości i prawdy a pokojem³¹. Pokój nie jest też pozorną równowagą rozbieżnych interesów materialnych. W swej najgłębszej istocie jest on dobrem z samej istoty ludzkim, właściwym ludzkim podmiotom, a więc dobrem natury intelektualnej i moralnej, owocem prawdy i cnoty³².

Jan Paweł II był przekonany, że – jak to zresztą pokazuje historia i współczesność – świat nie może dać takiego pokoju, jest pod tym względem wręcz bezradny. Pokój – zdaniem Papieża – jest niemożliwy, jeśli nie pochodzi ze źródła wyższej natury³³. Jest on nade wszystko darem Boga³⁴, który sam jest Pokojem (por. Ef 2,14). Jest on także owocem odkupieńczej ofiary Chrystusa.

²⁸ *Orędzie na 3. Światowy Dzień Chorego Nasza cywilizacja jest chora na szerzący się egoizm* (1995); *Jeśli pragniesz pokoju, wyjdź naprzeciw ubogim* (1993); *Homilia podczas nabożeństwa czerwcowego* (Toruń, 7.06.1999).

²⁹ *Pokój rodzi się z serca nowego* (1984) p. 4; *Rodzina źródłem pokoju dla ludzkości* (1994) p. 1.

³⁰ Sobór Watykański II. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes* (7.12.1965) p. 78.

³¹ Jan XXIII. *Encyklika Pacem in terris o pokoju między wszystkimi narodami opartym na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności* (11.04.1963) p. 35; *Wolność religijna warunkiem pokojowego współżycia* (1988) p. 1.

³² *Pokój dar Boga – powierzony ludziom* (1982) p. 4.

³³ *Katecheza Duch Święty źródłem prawdziwego pokoju* (29.05.1991) p. 1.

³⁴ *Pokój dar Boga – powierzony ludziom* (1982); *Homilia podczas nabożeństwa czerwcowego* (Toruń, 7.06.1999).

Zostaje przyobiecany i dany wraz z odpuszczeniem grzechów (por. J 20,21-23), które jest pierwszą formą pokoju. Ten pokój, zyskany dzięki przewycięzeniu grzechu, można otrzymać tylko od Boga mocą ofiary Chrystusa³⁵. Dlatego – twierdzi Papież – współczesnemu człowiekowi trzeba wskazywać Jezusa Chrystusa, który przez śmierć na krzyżu zostawił ludziom swój pokój, zapewniając swoją obecność przez wszystkie wieki (por. J 14,27-31)³⁶.

Ojciec Święty, przytaczając słowa św. Pawła o Chrystusie, który „jest naszym pokojem” (Ef 2,14), wyjaśnia, że to On zaprowadził pokój, jednając wszystkich ludzi z Bogiem poprzez swoją ofiarę, z której na zgłiszczach podziałów i nienawiści między ludźmi zrodził się jeden nowy Człowiek. Ale – jak zauważył Jan Paweł II – sam apostoł dodaje, że pokój ten urzeczywistnia się w Duchu Świętym: „przez Niego jedni i drudzy w jednym Duchu mamy przystęp do Ojca” (Ef 2,18). Jest to wciąż jeden i ten sam prawdziwy pokój Chrystusa, który jednak przenika do serc i żyje w nich za sprawą Ducha Świętego³⁷.

Źródłem prawdziwego pokoju jest więc także Duch Święty. To On udziela ludziom duchowego pokoju, pokoju wewnętrznego, który rozprzestrzenia się i staje pokojem społecznym³⁸. Jezus, przemawiając do uczniów w wieczerniku, obiecuje im swój pokój: „pokój mój daję wam” (J 14,27). Zostaje on udzielony uczniom wraz z darem Ducha Świętego i zamieszkuje w ich sercach. Chrystusowe dzieło pokoju dokona się za pośrednictwem Ducha Świętego, posłanego, by wypełnić do końca misję Zbawiciela. Duch Święty, który dokonuje w ludziach tego odpuszczenia, jest dla nich przyczyną sprawczą najgłębszego pokoju, polegającego na pojednaniu z Bogiem³⁹.

³⁵ *Katecheza Duch Święty źródłem prawdziwego pokoju* (29.05.1991) p.3.

³⁶ *Homilia podczas nabożeństwa czerwcowego* (Toruń, 7.06.1999).

³⁷ *Katecheza Duch Święty źródłem prawdziwego pokoju* (29.05.1991) p. 4.

³⁸ *Tamże* 1.

³⁹ *Tamże* 3.

Pokój Chrystusa jest zatem inny niż ten, jaki wyobraża sobie świat (por. J 14,27). Podczas gdy ludzie postrzegali pokój przede wszystkim na płaszczyźnie doczesnej i zewnętrznej, Chrystus mówi, że wypływa on z dóbr nadprzyrodzonych, że jest wynikiem zjednoczenia z Bogiem w miłości⁴⁰. Te nadprzyrodzone źródła pokoju zajmują ważne miejsce w całym nauczaniu Jana Pawła II. Sam jednak fakt, że pokój jest darem Boga, nie zwalnia człowieka z zaangażowania we wprowadzanie go w życie przez osobisty i wspólnotowy wysiłek. Pokój – jak podkreślał Papież – to dar Boga powierzony ludziom⁴¹. Odpowiedź na niego domaga się powszechnego zaangażowania poszczególnych osób i całych społeczeństw.

Sposoby zaangażowania ludzkości na rzecz pokoju

Jan Paweł II uważał, że „wojna nigdy nie jest nieuchronna! Wojna zawsze jest porażką ludzkości! Prawo międzynarodowe, uczciwy dialog, solidarność między państwami, szlachetna sztuka dyplomacji – oto środki rozwiązywania sporów odpowiadające godności człowieka i narodów”⁴². Już sam fakt powszechności pragnienia pokoju jest zdaniem Papieża przejawem postępu świadomości społecznej i mentalności politycznej oraz organizacji współlistnienia wewnątrz poszczególnych krajów i między nimi, a także przemian ludzkiej świadomości, coraz wrażliwszej na problemy pokoju⁴³. Papież doceniał więc nowe zdobycze w dziedzinie prawa, w działaniu instytucji społecznych i politycznych, które zrodziły się z pragnienia pokoju. Jednak jego apel o zaangażowanie w tę sprawę miał charakter powszechny. Każdy człowiek, na miarę swojego powołania, winien stać się „wprowadzającym pokój”, a przez to błogosławionym (por. Mt 5,9). To właśnie

⁴⁰ *Homilia podczas nabożeństwa czerwcowego* (Toruń, 7.06.1999).

⁴¹ *Pokój dar Boga – powierzony ludziom* (1982).

⁴² *Przemówienie do przedstawicieli korpusu dyplomatycznego akredytowanego przy Stolicy Apostolskiej* (13.01.2003).

⁴³ *Katecheza Duch Święty źródłem prawdziwego pokoju* (29.05.1991) p. 1.

interpretacja tego błogosławieństwa służyła Papieżowi do przypominania zadań chrześcijan i wszystkich ludzi dobrej woli w dziedzinie pokoju.

Szczególną rolę do spełnienia w kwestii pokoju posiada Kościół⁴⁴. Jak zauważył Jan Paweł II, wobec dramatycznych doświadczeń współczesnej ludzkości nie przestaje on głosić Ewangelii pokoju wszystkim ludom i narodom i domagać się pokoju. Kościół – jak uczy Papież – „Niestrudzenie ukazuje drogi pokoju i pojednania. Wprowadza pokój, burząc mury uprzedzeń i wrogości między ludźmi. Czyni to przede wszystkim przez sakrament pokuty i pojednania, niosąc łaskę Bożego miłosierdzia i przebaczenia, dociera do samych korzeni ludzkich niepokoju, leczy zranione grzechem sumienia, tak że człowiek doznaje wewnętrznego ukojenia i staje się nosicielem pokoju. Kościół – mówi dalej Jan Paweł II – dzieli się też tym pokojem, którego sam na co dzień doświadcza w Eucharystii. Eucharystia jest szczytem naszego pokoju. W niej dokonuje się ofiara pojednania z Bogiem i braćmi, rozbrzmiewa słowo Boże zwiastujące pokój, płynie nieustanna modlitwa: Baranku Boży, który gładzisz grzechy świata, obdarz nas pokojem. W Eucharystii otrzymujemy dar samego Jezusa, który ofiaruje siebie i staje się naszym pokojem. Doświadczamy wówczas ze szczególną wyrazistością, że tego pokoju świat dać nie może, bo go nie zna (por. J 14,27)”⁴⁵.

Dostępnym dla wszystkich sposobem zaangażowania na rzecz pokoju jest walka z grzechem i przewyciężanie tzw. uczynków ciała, do których św. Paweł zalicza nie-nawiść, spór, zawiść, wzburzenie, niewłaściwą pogoń za zaszczytami, niezgodę, rozłamy (por. Ga 5,20). Zdaniem Jana Pawła II są to wszystko bariery głównie wewnętrzne, które stają na przeszkodzie pokojowi duszy i pokojowi społecznemu⁴⁶.

⁴⁴ *Pokój dar Boga – powierzony ludziom* (1982) p. 11; *Wierzący zjednoczeni w budowaniu pokoju* (1992).

⁴⁵ *Homilia podczas nabożeństwa czerwcowego* (Toruń, 7.06.1999).

⁴⁶ *Katecheza Duch Święty źródłem prawdziwego pokoju* (29.05.1991) p. 4.

Papież wskazywał także na różne rodzaje zaangażowania specyficzne dla poszczególnych grup ludzi. Do kapłanów mówił: „Bądźcie świadkami miłosiernej miłości Boga. Głoście z radością Ewangelię Chrystusa, rozdając Boże przebaczenie w sakramencie pojednania. Przez swoją posługę starajcie się przybliżyć każdego do Chrystusa – Dawcy pokoju”. Rodziców, którzy są pierwszymi wychowawcami swoich dzieci, zachęcał: „Bądźcie dla nich obrazem Bożej miłości i przebaczenia, starając się ze wszystkich sił budować rodzinę zjednoczoną i solidarną. Rodzino, to właśnie tobie powierzono misję o pierwszorzędnym znaczeniu: masz uczestniczyć w budowaniu pokoju, dobra, które jest niezbędne dla rozwoju i poszanowania życia ludzkiego”⁴⁷. Wychowawców, którzy są powołani, aby wpajać młodemu pokoleniu autentyczne wartości życia, prosił: „Uczcie dzieci i młodzież tolerancji, zrozumienia i szacunku dla każdego człowieka. Wychowujcie młode pokolenie w klimacie prawdziwego pokoju. To jest ich prawem. To jest waszym obowiązkiem”. „Wy, młodzi – mówił dalej Papież – którzy nosicie w sercach wielkie aspiracje, uczcie się żyć w zgodzie i wzajemnym poszanowaniu, solidarnie pomagając jedni drugim. Podtrzymujcie w waszych sercach dążenie do dobra i pragnienie pokoju”⁴⁸.

Jan Paweł II podkreślał szczególną rangę modlitwy o pokój⁴⁹. Przypominał słowa św. Pawła o pokoju jako darze udzielanym tym, którzy także pośród przeciwności zwracają się do Boga „w modlitwie i błaganiu z dziękczynieniem”, po czym zapewniał: „A pokój Boży, który przewyższa wszelki umysł, będzie strzegł waszych serc i myśli

⁴⁷ *Homilia podczas nabożeństwa czerwcowego* (Toruń, 7.06.1999); zob. także *Rodzina źródłem pokoju dla ludzkości* (1994).

⁴⁸ *Homilia podczas nabożeństwa czerwcowego* (Toruń, 7.06.1999); zob. także *Pokój i młodzi idą razem* (1985); *Przebacz, a zaznasz pokoju* (1997) p. 8.

⁴⁹ *Pokój dar Boga – powierzony ludziom* (1982) p. 13; *Wierzący zjednoczeni w budowaniu pokoju* (1992) p. 4; *List do uczestników VI Międzynarodowego Spotkania „Ludzie i Religie” Modlitwa jednoczy nas najskuteczniej* (10.09.1992).

w Chrystusie Jezusie” (Flp 4,6-7)⁵⁰. Dużą rolę w służbie pokojowi przypisywał świadectwu: „Życie świętych – mówił – jest świadectwem i potwierdzeniem Boskiego źródła pokoju. Zauważamy w nich wewnętrzny spokój nawet w chwilach najcięższych prób i życiowych burz, które zdają się ich przygniatać. Coś, a właściwie Ktoś jest w nich obecny i działa, chroniąc nie tylko od wpływów zewnętrznych, ale i od własnej wewnętrznej słabości i lęku. Tym Kimś jest Duch Święty, sprawca owego pokoju, który jest owocem miłości wlanej przezeń do serc”⁵¹. Jan Paweł II przytacza wiele przykładów osób, których dążenia do pokoju zyskały rangę świadectwa. Są nimi np. św. Franciszek⁵² czy bł. Wincenty Stefan Frelichowski⁵³. Świadectwa tych i wielu innych ludzi pokoju są wezwaniem dla wszystkich.

Jan Paweł II podkreślał rolę przywódców politycznych⁵⁴. Dostrzegał potrzebę współpracy chrześcijan z wyznawcami innych religii, którzy niestrudzenie potępiają nienawiść i wojnę oraz – na rozmaity sposób – zabiegają o wprowadzenie sprawiedliwości i pokoju⁵⁵. Zwracał uwagę na potrzebę samopoznania ludzi jako jednostek i jako społeczeństw, w czym wydatną misję do spełnienia mają środki społecznego przekazu. Doceniał również rolę badań naukowych poświęconych wojnie, jej naturze, przyczynom, środkom, celom i kosztom, gdyż to one pouczają o warunkach pokoju. Rzucając światło na powiązania między wojną a polityką, studia te ukazują, że w zażegnaniu konfliktów większą rolę w przyszłości będą miały negocjacje aniżeli posługiwanie się bronią. Konkretnie Papież mówił o roli psychologii, filozofii. Wspominał również

⁵⁰ *Katecheza Duch Święty źródłem prawdziwego pokoju* (29.05.1991) p. 5.

⁵¹ *Tamże*.

⁵² *List na 800-lecie urodzin św. Franciszka Radiabat velut* (15.08.1982) p. 2.

⁵³ *Homilia podczas nabożeństwa czerwcowego* (Toruń, 7.06.1999).

⁵⁴ *Pokój dar Boga – powierzony ludziom* (1982) p. 9.

⁵⁵ *Tamże* 5; zob. także *Wierzący zjednoczeni w budowaniu pokoju* (1992) p. 2.

o pewnych działaniach pośrednich na rzecz pokoju, których nie można bagatelizować. Należą do nich: wymiana kulturalna, życie gospodarcze i stosunki ekonomiczne⁵⁶.

Ojciec Święty formułował także konkretne postawy i zasady życia społecznego, bez których prawdziwy pokój jest niemożliwy. Swoistą syntezą tego nauczania mogą być jego słowa: „bez wewnętrznej odnowy i bez pokonania zła i grzechu w sercu, a zwłaszcza bez miłości człowiek nie zdobędzie wewnętrznego pokoju. Pokój może przetrwać tylko wówczas, gdy jest zakorzeniony w wyższych wartościach, oparty na normach moralnych i otwarty na Boga. Nie może się natomiast ostać, jeśli został wzniesiony na grząskim gruncie religijnej obojętności i płytkiego pragmatyzmu. Rodzi się on w sercu ludzkim i w życiu społeczeństwa z ładu moralnego, porządku etycznego, zachowania Bożych przykazań”⁵⁷. Papież zwracał również uwagę na konieczność oparcia pokojowego współżycia na takich wartościach, jak: poszanowanie godności osoby ludzkiej⁵⁸ i jej praw⁵⁹, prawda⁶⁰, sprawiedliwość⁶¹, miłość⁶², dialog⁶³, zdolność przebaczenia⁶⁴, wolność⁶⁵, w tym także wolność religijna

⁵⁶ *Pokój dar Boga – powierzony ludziom* (1982) p. 6-7; *Orędzie na 21. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu Środki społecznego przekazu w służbie sprawiedliwości i pokoju* (1987); *Orędzie na 17. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu Środki społecznego przekazu w służbie pokoju* (1983).

⁵⁷ *Homilia podczas nabożeństwa czerwcowego* (Toruń, 7.06.1999).

⁵⁸ *Wolność religijna warunkiem pokojowego współżycia* (1988) p. 1.

⁵⁹ *Encyklika Redemptor hominis* (4.03.1979) p. 17; zob. także *Poszanowanie praw człowieka warunkiem prawdziwego pokoju* (1999).

⁶⁰ *Prawda siłą pokoju* (1980).

⁶¹ *Pokój dar Boga – powierzony ludziom* (1982) p. 9-10; *Sprawiedliwość każdego człowieka – źródłem pokoju dla wszystkich* (1998).

⁶² *Nie ma pokoju bez sprawiedliwości, nie ma sprawiedliwości bez przebaczenia* (2002).

⁶³ *Wierzący zjednoczeni w budowaniu pokoju* (1992) p. 5; *Dialog na rzecz pokoju – wyzwaniem dla naszych czasów* (1983); *Dialog między kulturami drogą do cywilizacji miłości i pokoju* (2001).

⁶⁴ *Wierzący zjednoczeni w budowaniu pokoju* (1992) p. 6; *Przebacz, a zasznuż pokój* (1997).

⁶⁵ *Chcesz służyć sprawie pokoju – szanuj wolność* (1981).

i wolność sumienia⁶⁶, uczestnictwo w życiu społecznym⁶⁷, solidarność⁶⁸. Tylko przy zachowaniu tych zasad pokój będzie możliwy. Istnieje zatem przyczynowo-skutkowa zależność między pokojem z jednej strony a poszanowaniem praw człowieka, miłością, sprawiedliwością, prawdą, wolnością z drugiej. Ta zależność stała się punktem wyjścia wielu papieskich wystąpień, których tematem było budowanie pokoju na świecie, zarówno w skali lokalnej i regionalnej, jak i ogólnoświatowej.

* * *

Nauczanie i działalność św. Jana Pawła II były skupione na przypomnianiu osobom i instytucjom odpowiedzialnym za stosunki międzynarodowe o konieczności poszanowania tych zasad, które są nieodzownymi warunkami pokoju. Papież wykazał, że prawdziwy pokój może zapanować tylko wówczas, gdy w pełni uszanuje się porządek ustanowiony przez Boga. Szacunkiem takim winien wykazać się każdy człowiek, a nie tylko przywódca czy polityk. Stąd zaangażowanie na rzecz pokoju ma być powszechne. Każdy człowiek, uwierzywszy, że pokój jest możliwy i konieczny, winien traktować go jako swój obowiązek.

Summary:

One may look at the pontificate of John Paul II through the prism of many aspects. The insight would be incomplete without considering the topic of peace. John Paul II claimed that involvement in building peace in the world was one of his most crucial

⁶⁶ *Wierzący zjednoczeni w budowaniu pokoju* (1992) p. 8; *Poszanowanie sumienia każdego człowieka warunkiem pokoju* (1991); *Oroędzie do Sekretarza Generalnego ONZ Wolność religijna podstawą praw ludzkich* (2.12.1978).

⁶⁷ *Pokój i młodzi idą razem* (1985) p. 9.

⁶⁸ *Pokój jest wartością, która nie zna podziałów na Północ – Południe, Wschód – Zachód: Jest tylko jeden pokój* (1986); *Rozwój i solidarność: dwie drogi wiodące do pokoju* (1987).

pastoral duties. The Pope contributed to the establishment of peace in many ways. Mainly, he accomplished it through teachings and practical activities. Both constitute the continuation of the current involvement of the Church in the matter of peace. However, it also includes new and original elements. It can be treated as peculiar Christian guidelines for peace.

Key words:

Peace, war, John Paul II, speeches for the World Day of Peace.